

docere potuerit in universitate de Landshut. Tandem L. HORSTKÖTTER (Hamborn) (pp. 407-425) tractat de conditionibus vitae religiose potius modernae in Ordine Praemonstratensi; quae utiliter a pluribus legi ac attente considerari plene merentur. Tandem, in fine voluminis exhibetur bibliographia ipsius N. Backmund.

Absque dubio prof. Melville ope publicationis huius pervenit ad hoc ut, variis sub respectibus, plura themata vitae religiosae examinarentur ac publicari possent. Merito ergo volumen istud, etiam sub hoc respectu, recte «Festschrift» denominari potest.

J.B. VALVEKENS, O. Praem.

U.G. LEINSE O. Praem., *Res et Signum. Das Verständnis zeichenhafter Wirklichkeit in der Theologie Bonaventuras* (Münchener Universitäts-schriften. Veröffentlichungen des Grabmann-Institutes zur Erforschung der mittelalterlichen Theologie und Philosophie, N.F., 26), München, Verlag F. Schöningh, 1976; xxxv + 293 blz.

Deze studie over de wijze waarop Bonaventura de universele werkelijkheid verstaat, werd in 1974 als doctoraatsthesis aanvaard door de Katholiek-theologische faculteit van de universiteit van München.

Bonaventura ziet de goddelijke werkelijkheid als *res*, de overige realiteiten als *signa*, tekenen van deze *res*.

Na een korte inleiding zet Leinsle in een eerste hoofdstuk de fundamentele elementen van het vermelde tekenverstaan uiteen. Daarna brengt hij, in een tweede hoofdstuk, het trinitaire fundament ervan onder onze aandacht. In vier verdere hoofdstukken worden dan achtereenvolgens behandeld: de schepping als teken; de mens als lezer van de tekenen; de breuk (door de zondeval) en het herstel (door het verlossingsgebeuren in Christus) van het geschapene als tekenwerkelijkheid; de institutionele tekenen die de kerkelijke sacramenten zijn. Een laatste hoofdstuk draagt als titel *Die Reduktion der Zeichen*. De tekenen zijn immers voorlopig, in deze zin dat ons bestaan gericht is naar het schouwen van God van aangezicht tot aangezicht. Anticipatief geschiedt dit reeds in zekere mate in de mystieke ervaring. Een samenvatting sluit dan nog de volledige studie af.

Alleen reeds deze opsomming van de hoofdstukken laat vermoeden welke grote arbeid achter deze studie steekt, welk een materiaal uit Bonaventura's geschriften ervoor is samengebracht, geordend en gesynthetiseerd (want Bonaventura zelf heeft nooit zijn visie over het teken in een zelfstandig geschrift behandeld). Voor al dat werk moeten wij Leinsle dankbaar zijn. Daarbij bezit zijn uiteenzetting een helderheid in progressie en taal.

De auteur toont goed aan hoe hoe volgens Bonaventura — en dit in onderscheid tot Augustinus door wiens denken hij, naast dat van Pseudodionysius, beïnvloed is — er tussen *signa* en *res* een wezenlijke

«similitudo», een wezenlijke analogie bestaat. De tekenen zijn niet enkel de geschapen dingen, maar tevens de hele heilsgeschiedenis. Daarbij berust de band tussen tekenwerkelijkheid en goddelijke werkelijkheid op de idee van exemplariteit. Bij dit alles vervult Jezus Christus, de mensgeworden Zoon, een bindende functie. Kortom, het gaat om een zeer coherente visie. En het moet ons niet verwonderen dat in de ogen van de franciscaan Bonaventura de geschapen werkelijkheid een weg voor de mens naar God zijn.

Gezien de omvang van het onderwerp — het gaat tenslotte over het «totum universale» — zal de lezer zeker begrip hebben voor het feit dat Leinsle op bepaalde vragen die kunnen opkomen, niet uitvoerig antwoord geeft. Ik geef twee van zulke vragen aan. Hoe moeten wij het tekenverstaan van Bonaventura, zeer bepaald in onderscheid met dat van een Augustinus, evalueren? In hoeverre is de visie van Bonaventura relevant voor ons tegenwoordig werkelijkheids- en tekenverstaan?

Heverlee-Leuven

C. TRAETS S.J.

Lexicon des Mittelalters. Band I; 2-3 Lieferung. Artemis-Verlag, München.

Nous avons déjà signalé dans nos *Analecta*, 1978, LIV, que l'Artemis-Verlag de Munich avait commencé l'édition d'un nouveau *Lexicon des Mittelalters*. Les fascicules 2 et 3 ont paru entretemps. La grande question pour les directeurs de l'entreprise était de faire un choix utile et opportun des sujets à traiter. Pour la plus grande partie ces sujets sont de nature historique. Il s'agit, en particulier, des personnes qui se sont distinguées soit par leur valeur personnelle, soit par leurs dignités hiérarchiques. Les articles sont en général, très courts. Signalons aussi que plusieurs donnent un aperçu clair des anciennes langues de l'Europe actuelle. Les divers articles furent rédigés par un grand nombre de savants, spécialistes en la matière dont ils traitent leur sujets.

J.B. VALVEKENS

H.P.H. CAMPS, *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312*, deel 1: *De Meierij van 's-Hertogenbosch, met de heerlijkheid Gemert*, eerste stuk, (690-1294). 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1979. 36 + 617 blz. Prijs ca. f.200.-

Na 16 jaren werk heeft de bewerker een eerste band van het Noordbrabantse oorkondenboek gereed gekregen. Vanzelf zijn veel teksten ontleend aan de archieven van de Norbertijner abdijen, met name die van Berne, Tongerlo, Park en Postel, die in het bovengenoemd territorium parochies, goederen en rechten hadden. In de volgende band,